

Doktori (PhD) értekezés tézisei

„A cigányok önazonosságának változása”
Identitásmintázatok oláh cigány nők három
generációjában

Maszlag Fanni

Témavezető: Prof. Dr. Csoba Judit

DEBRECENI EGYETEM

Humán tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2022.

„A cigányok önazonosságának változása”

Identitásmintázatok oláh cigány nők három generációjában

I. A disszertáció céljai és keretei, a téma áttekintése

A modernkori Európában napjaink felgyorsuló gazdasági és társadalmi átalakulása számtalan területen hozott változást. Módosultak az iskoláztatási, gyermekvállalási, munkavállalási szokások, de a hagyományos nemi szerepek is. A változások a többségi társadalom mellett a társadalomban élő cigány csoportok életében is jelentős átalakulást eredményeztek. Jóllehet a cigányok körében a modernizációs folyamat később indult és a hatások lassabban alakultak ki, de a megkésett modernizáció hatása ma már kétségkívül tapasztalható körökben is. A rendszerváltás előtt a cigány hagyományok erőteljes őrzése, az intézményekhez való korlátozott hozzáférés – különösen a nők esetében – lassította a szerepek változásának folyamatát. Mindemellett a formális és informális mechanizmusokban tetten érhető – elsődlegesen a cigányokra irányuló – kényszerasszimilációs törekvések tudatos, vagy ösztönös ellenállást váltottak ki és felgyorsították a cigány nők szerepeinek, életstratégiáinak, identitásának erősödését.

A rendszerváltást követően az államszocialista gazdaságot, amit leginkább a teljes foglalkoztatottság jellemezte, a tömeges és tartós munkanélküliség váltotta fel. A piacgazdaság kialakulása egyrészt megváltoztatta a nők munkaerőpiaci helyzetét (Frey 2001), másrészt egy szempillantás alatt semmissé tette a cigányoknak a szocializmus évei alatt elindult társadalmi integrációját. A cigány nőknek ebben a kettős erőterben kellett újra szervezni életüket, identitásukat és alkalmazkodniuk kellett a változásokhoz (Neményi 1999, Kemény 2004, KSH 2016).

A cigány családokban a nők tradicionálisan betöltött elsődleges feladata a család, a férj és a gyerekek gondozása, kiszolgálása volt. Mindemellett a nőknek kiemelt szerepe volt a cigány hagyományoknak és a kulturális értékeknek a továbbadásában is.

Éppen ezért a legtöbb nemzetben két szélsőséges kép alakult ki a cigány nőket illetően: egyrészt a gyanús, piszkos kolduló asszony képe, aki a társadalom rendjén kívül helyezkedik el, másrészt pedig szorgos, családjáért gondoskodó, titokzatos cigánynő.

A globalizáció és modernizáció beszivárgása a tradicionális közösségekbe nemcsak egyéni szinten alakítja át a cigány nők életét, hanem megváltoztatja a társadalmi integráció kereteit, a kultúraátadás és a szocializáció módját, miközben új tartalmakkal tölti fel a cigány kultúra kifejezést, valamint a közösség értékészletét. A változó környezetben új jelentést kapnak a

hagyományok, változik a kultúraátadás formája, s mindezzel együtt formálódnak a közösség mindennapjait meghatározó értékek is. A változás folyamata természetesen nem jelenti a cigány tradíciók, hagyományok végleges eltűnését, sokkal inkább a meglévők mellett a nemzeti értékek, magatartásminták és identitásváltozatok párhuzamos megjelenését. A cigány nők szerepe ebben az átalakulási folyamatban a kisebbségi csoport integrációja során meghatározó lehet. Ők biztosítják egyfelől a tradíciók továbbvitelét, ugyanakkor ők a kezdeményezői a változásoknak is. Különösen érdekes ennek a kettős szerepnek az alakulását vizsgálni a cigány nők három generációjának életében, s arra keresni a választ, hogy a hagyományok őrzése, illetve azok feladása milyen mértékben segítette, vagy éppen akadályozta a cigányok társadalmi integrációját az elmúlt 20 évben.

Az értékek és kulturális minták átadásában, a felnövekvő generáció társadalomba való illesztésében valamennyi társadalomban – így a cigány közösségekben is – a nőknek kulcsszerepe van. Nem egyszerű azonban ennek a szocializációs szerepnek a betöltése akkor, amikor a környezeti változások alapvetően átalakítják a cigány nők közösségekben betöltött szerepét is. Nincs könnyen elsajátítható recept arra, hogy az értékek és kulturális minták átadása során milyen mértékig ragaszkodjanak a cigány nők az etnikai identitás megőrzését garantáló értékekhez és hagyományokhoz, illetve mennyire vállalják fel a modernizáció által kínált új integrációs modelleket, amelyek ugyanakkor a közösséghez való tartozás kötelékeit gyengítik.

A cigány nők kultúra- és értékközvetítő szerepe mindemellett azért is kulcsfontosságú napjainkban, mert a kisebbségi csoport sikeres társadalmi integrációja nem kismértékben rajtuk múlik (Koczé-Popa 2009). Ők garantálhatják egyfelől a többségi társadalomtól megkülönböztető, de a közösséghez való tartozást kifejező tradíciók továbbvitelét, másfelől ugyanakkor a többségi és kisebbségi csoportok között társadalmi változások kezdeményezői, előidézői is lehetnek annak függvényében, hogy ők maguk milyen modellt követnek.

A mai globalizált világban a cigányságnak egyre nehezebb azonosulni saját kultúrájával, ugyanis, ha mindenki a világkultúra része, nehéz meghatározni azokat a kulturális gyökereket, amelyek a közhelyeken túl mutatnak. Mindeközben nehéz azonosulni egy olyan identitással, amit számos stigma övez. Ezért érdekes, hogy a generációk milyen mértékig vállalják fel a stigmákhoz kötött tradicionális identitást, vagy hogyan alakítanak maguknak új, stigmamentes identitásdimenziókat, elemeket.

A társadalmi és gazdasági változások identitásra gyakorolt hatásának vizsgálata, elengedhetetlen az etnikai identitás és az integráció összefüggéseinek megértése során. A kutatás újdonsága, hogy tradicionális cigány nők három generációjának metszetében vizsgálja

az identitásban bekövetkező változásokat.

Kutatásomban arra tettem kísérletet, hogy megvizsgáljam a cigány nők három generációja mit tekint a cigány kultúra fontos részének, hogyan azonosítja a cigányságot meghatározó főbb attribútumokat, illetve hol húzza meg a határokat a többségi társadalom jellemzői és az általuk fontosnak tartott cigány jegyek, dimenziók tekintetében. Elképzelhető-e, hogy a cigány nők egyes generációin belül a nyelvet, viseletet, családon belüli szerepeket, mint a cigány etnikai csoport megkülönböztető karakterjegyeit elvetik, kevésbé tartják már fontosnak?

Az etnikai identitás felhasznált fogalmát dolgozatomban, a Fredrik Barth (1969) által kidolgozott elméletre támaszkodva alakítottam ki, amely szerint az identitás állandó változásban van. Az identitásmintázatok azonosításakor nem egy eleve adott dologról beszélhetünk. Az identitás más etnikumokkal való interakciók során jön létre és folyamatosan változik. Az etnikai identitás egyrészt a közösség által a külvilág felé kialakított „társadalmi önkép”, másrészt a tagok felé közvetített erkölcsi, viselkedési, szokásbeli normarendszer. Az állandó visszacsatolások során változhat az identitás központi egységeként azonosítható önkép, amit a közösségen kívüli elvárások is befolyásolhatnak. A cigány nők három generációját pl. teljesen más külső strukturális hatások érték és érik, aminek következményeként a közösséghez tartozó egyének identitásképe is folyamatosan átalakul.

Kutatásom során az etnikai identitást úgy közelítettem meg, mint szabad választási lehetőséget. Azt vizsgáltam, hogy a kisebbségi csoporthoz tartozó egyén mennyire szeretné önmagát azonosítani az adott etnikai csoporttal (Pulay 2009). Abból a feltételezésből indultam ki, hogy ha egy személy elköteleződik egy csoport mellett, még nem jelenti azt, hogy a csoportnormáknak megfelelően viselkedik és részt vesz az etnikai csoport mindennapi életében. Ha viszont a normakövetés szintjén is megjelenik az egyénnél az elköteleződés, akkor konzisztens az etnikai identitás. A doktori programban folytatott kutatás további kiindulópontja volt, hogy az eltérő strukturális hatások különböző identitás mintázatokat eredményeznek a cigány nők egyes generációjában.

A kutatás legfőbb célja azoknak az identitásdimenzióknak a megismerése volt, amelyek esetében a legkorábban végbementek a változások. Mindemellett törekedtem új, vagy eddig kevésbé hangsúlyos etnikai identitás dimenziók azonosítására is, melyek a konstruált/rekonstruált roma identitás pilléreit képezték.

A vizsgálat, három kelet-magyarországi településen készült, ahol többségében tradicionális oláh cigány csoportok élnek. A bevont településeken vizsgáltam három generáció metszetében a különböző identitás stratégiák és azok társadalmi integrációs hatását.

Az eddigi roma kutatások között kevés olyan van, ami csak a cigány nők etnikai identitására fókuszálna, pedig a cigány nők identitásának megismerése kulcsfontosságú lehet

a kisebbségi csoport társadalmi integrációjához.

A dolgozat négy nagyobb részből áll. Az első, elméleti részben magát az etnikai identitást értelmeztem. A fejezet során az etnikai kisebbségekkel kapcsolatos, etnikai csoport, etnikai identitás – ezen belül az asszimiláció, integráció, kettős identitás – elméleti kereteit tekintettem át. A második részben a téma hazai és nemzetközi szakirodalmára támaszkodva rajzoltam meg a vizsgálat szempontjából fontos elméleti keretet, vizsgálati dimenziókat. Kutatásom során igyekeztem az identitásváltozás fokozatait, egyes kategóriáit is elkülöníteni. Erre azért volt szükség, mert az adatfelvétel során kapott információk elemzésekor ezeket a kategóriákat a három generáció identitásmintázatának feltárásakor az összevetés fő vezérelveként alkalmaztam.

A harmadik részben a vizsgálat során alkalmazott módszert, a kutatás helyszíneit és a célcsoport legfontosabb attribútumait ismertettem. Az elemzési, negyedik részben a cigány nők három generációja mentén mutattam be az elméleti részben felvázolt identitásdimenziókban végbement változásokat. Ez a fejezet tartalmazza a kutatás eredményeit, következtetéseit, szociológiai vonatkozásait és a további lehetséges kutatási irányokat is a témát illetően.

Jelen dolgozat azon cigány identitással foglalkozó kutatások sorába kíván beállni, melyek központi problémaként az etnikai identitás változását és a cigány integrációs törekvéseket nevezi meg, ezen belül pedig egy speciális cigány közösségre fókuszál, jelentős figyelmet fordítva az identitásépítés stratégiák megválasztására, ennek az életmódra és a társadalmi kapcsolatokra gyakorolt hatására illetve a konverziók következményére.

A saját interjúkutatásomban fontos kérdés az, hogy a cigány identitást meghatározó elemek megtartása, elvetése vagy annak átalakítása mennyire tekinthető az integrációs törekvés jelének, és ha igen, akkor ez milyen változásokon keresztül ragadható meg a közösség szintjén. Kutatási adataim nem tették lehetővé, hogy az identitásváltozás valamennyi lényeges dimenzióját elemezzem, ezért csak azokra a dimenziókra fókuszáltam – az olvasott szakirodalmak alapján –, amelyekben a legszembetűnőbbnek találtam a változásokat a különböző generációk között. A kiemelt dimenziókban láthatók leginkább a többségi társadalomtól való elhatárolódás jelei és válnak a leglátványosabb kisebbséghez való tartozást demonstráló „kifejező médiumokká”.

A kutatás során a következő meghatározó dimenzióra fókuszáltam. Elsőként a legszembetűnőbb területet, a „*külső karaktervonások dimenzióját*” – ezen belül is a **tradicionális viselet** jelenlétét, jelentőségének megítélését, szimbólumok, kiegészítők szerepét és a „tisztaság” kérdését vizsgáltam. Másodikként a cigány „*nyelv*” átadását,

családon belüli, barátok közötti, kulturális eseményeken és az intézményes keretek között használt kommunikáció identitáserősítő szerepét elemeztem. Harmadikként a „*családon belüli szerepek dimenziója*” ezen belül pedig a párválasztási szokásokat, házasságot, és a nemi szerepek változását mutattam be két területre – a munkavállalásra és a gyerekneveléssel kapcsolatos szerepelvárások megjelenítésére – fókuszálva. A negyedik a kultúra dimenziója, amit a kulturális szokásokon és a valláson keresztül vizsgáltam – a valláshoz kapcsolódó értékek és annak jelentősége az integrációra. A nemzetek ideologikus programjai is legtöbbször ezek mentén a dimenziók mentén jelölik ki a nemzethez tartozás paramétereit (Smith 1986, Csepeli 1992).

II. A kutatásban alkalmazott módszerek áttekintése

Kutatásomban kvalitatív interjú technikát alkalmaztam. Először kiválasztottam az adatfelvétel területét, amely a cigányok által az egyik legsűrűbben lakott térség hazánkban. A terület meghatározását követően olyan településeket választottam, melyeken tradicionális oláh cigány közösségekkel találkozhatunk. A települések kedvezőtlen regionális elhelyezkedése miatt gyakori volt – és ma is jellemző a férfiak között – az ingázás. Általában a fővárosban, de sokan az ország más vidékein, külföldön vállalnak munkát. A cigány asszonyok jellemzően a településen – vagy a környező településeken – maradnak gyermekeikkel, alkalmi munkákat vállalnak, hogy javítsák a család anyagi helyzetét. A család életszínvonalát, a családon belüli szerepek és munkamegosztás alakulását – a következő generációnak átadott mintát – tehát alapvetően befolyásolta csaknem mindhárom generáció esetében, hogy milyen településről érkeznek, hol laknak, a cigány férfiak dolgoztak-e, illetve milyen mértékig voltak jelen a család mindennapi életében.

A vizsgált településeken többségében oláh cigányok laknak azonban magyar cigányokkal romungró is találkozunk. Tudatosan állítottam a tradicionális oláh cigány csoportot kutatásom fókuszába, ugyanis ebben a zárt közösségben markánsabban rajzolódnak ki bizonyos karakterek és jobban követhető az integráció folyamata, mint a diffúzabb csoportoknál. Nemcsak a tradíciókhoz való erős kötődésük miatt választottam az oláh cigány közösségeket, hanem gazdasági helyzetük miatt is. Az oláh cigányok ugyanis a többi cigány csoporthoz képest vagyoni helyzetükből adódóan sokkal szabadabban választhatják meg az identitásukat meghatározó elemeket, mivel a „könnyebb” megélhetés miatt kevesebb jelentősége van az anyagi kényszernek. Természetesen a szabad választásban az is benne van, hogy ők tovább őrizhetik az identitáselemeket, mivel zártabb közösségben élnek, ahol nagyobb az esélye az identitáselemek fenntartásának. Williams szerint (1981) a gazdasági rendszer fontos identitás képző elem. Tényként kezeli, hogy a jelentős anyagi vagyon hatással

van a cigány közösségekben is a fogyasztási szokásokra és egy teljesen új a korábitól eltérő életstratégiát eredményez. Feltételezi, hogy az anyagi javak biztonsága folyamatosan biztosítja a racionális döntések lehetőségét és új irányt szab az identitásépítés gyakorlatának. Az általam kutatott három generációra azért esett a választás, mert ha egy ilyen tradicionális, viszonylag zárt közösségben három generáció alatt végbemegy az identitásvesztés, akkor azt lehet feltételezni, hogy ahol erősebbek az anyagi kényszerek, és itt gyorsabban fog végbe menni az etnikai identitás feladása is

A települések kiválasztása után hólabda módszer segítségével találtam meg a településeken élő háromgenerációs cigány nőket. A kutatás sikeressége és a hiteles információk gyűjtése a bizalmi kapcsolat kiépítésén múlt, ezért kutatásom alatt több alkalommal több hétre kiköltöztem a mintába került településekre. Ez is hozzásegített ahhoz, hogy még részletesebb és mélyebb ismeretet szerezzek az adott közösségek nőtagjairól, viselkedésükről, mindennapjaikról és a közösség működéséről. Ily módon szociológiai kutatásom ötvöztem némi kulturális antropológiával, résztvevő megfigyeléssel is.

Kutatásomban kvalitatív interjú technikát alkalmaztam. A vizsgálat folyamán félig strukturált interjúkat készítettem és interjúvázlatomban egy-egy kutatási témát több egymásba fonódó kérdéssel mélyítettem. A félig strukturált interjúvázlatnak köszönhetően a kérdések sorrendjét az egyes témakörökön belül és témakörök között is az alanyok válaszaihoz igazíthattam, ezzel is gazdagítva az identitásképzésre vonatkozó információk körét.

Az interjúvázlat első dimenziójában általános szociodemográfiai kérdéseket tettem fel. Ezt követően a „család” dimenzióban kíváncsi voltam a fiatakorra, a családi állapotra, a család kialakulására és felbomlására, a családi élettel való elégedettségre, a nemi szerepekre és a nők szerepére a közösségekben. Ezután az általam vizsgálni kívánt dimenziók kerültek fókuszba: a viselet, a nyelvhasználat, a családon belüli szerepek és a kultúra – külön-külön dimenzióban kerültek kifejtésre. Utolsó kérdésként pedig az etnikai identitás fenntartásának lehetséges módjáról kérdeztem az interjúalanyokat.

A kutatás során 52 interjút sikerült készíteni, 15 háromgenerációs cigány családdal – 15 első generációs, 15 második generációs, 15 harmadik generációs – illetve 3 első generációs és 2-2 második és harmadik generációs cigány nővel, akik között nincs vérségi kapcsolat. Kvalitatív kutatásom 2018-2020 között zajlott.

Az interjúalanyok kategorizálása során az azonosítást megkönnyítő kódolást alkalmaztam. A disszertációban e kódok alapján hivatkozok az interjúalanyokra. Az azonosító **első számjegye a generációt, az ezt követő betű a családi állapotot jelöli** – ezen belül külön betűk jelölik a férjzett (F), elvált/egyedül él férfi nélkül(E), élettársi kapcsolat(É), hajadon(H), párkapcsolat (P) és özvegy (Ö) kifejezéseket -, a **következő betűk az iskolai**

végzettséget – kevesebb, mint 8 általános (K), általános (Á), szakközépiskola (SZ), gimnázium (G), OKJ (O), egyetem/főiskola (E) - az azt **követő betű a munkaviszonyt** – nincs (N), van (V) – az **ezután** található számjegy a **gyermekek számát** mutatja meg és végül az **utolsó számjegy a családok sorszámát** mutatja meg. Az egyezések elkerülése miatt azonosítót használtam a családok esetében is, hogy egyértelműen be lehessen azonosítani azokat. Tehát az 1FÁN51 kóddal jelzett interjúalany, egy első generációs, férjezett, általános iskolai osztályt végzett, munkaviszonnyal nem rendelkező, 5 gyermekes oláh cigány nő, az első törzscsaládból. Azért nő – bár erre az azonosító egyik eleme sem utal – mert az interjúalanyok köre kizárólag nőkből áll. Az anonimitás megőrzése érdekében az idézetekben szereplő személyneveket módosítottam, más nevekre cseréltem. A települések neveit kihagytam az idézetekből.

III. A megállapítások tézisek formájában történő felsorolása

Kutatási eredményeim azt mutatják, hogy az etnikai identitás intenzitása a különböző dimenziókban, generációnként eltérő módon jelenik meg. A cigány nők igyekeznek identitásukat megőrizni, de nem minden identitás dimenzió jelenik meg ugyanolyan erősséggel az egyes generációk életében vagy a magánélet színterein. Csoportszinten kapcsolatban vannak egymással a reprezentált és fennmaradt, megőrzött identitás elemek, azonban az egyén szintjén nincs mindig összefüggő egység az identitásdimenziók – viselet, nyelvhasználat, családi szerepek – között.

A zárt etnikai közösségek idején az etnikai identitás szocializációját, átörökítését, reprezentációját vagy túlélését a családi környezet biztosította. A modernizáció és globalizáció azonban alapjaiban kérdőjelezte meg az etnikai identitást biztosító elemeket, mindeközben feltörte a közösségek zártságát, annak kulturális szokásait. Mindezen hatások a közösség megszűnésével fenyegettek. A három generációnál a fenyegetettség érzésének hatására egy önvédelmi reflex indult el, ami bizonyos identitás elemek feladását, illetve más, etnikai identitást erősítő dimenziók megerősödését eredményezte. A csoport tagjai ezáltal törekednek az etnikai identitásuk egyensúlyának fenntartására.

Az első generáció esetében a többségi társadalom normáival szemben elhatárolódás figyelhető meg az általam vizsgált etnikai identitás dimenzióiban. A külső karaktervonások, ezen belül is a viselet dimenziójában a szoknya, blúz, motívumok, színvilág, ékszerek erős kötődést mutatnak, azonban a kendő viselete már nem olyan erős elem, képlékeny. A nyelvi dimenziót tekintve minden megjelenő elem kommunikációs nyelv, nyelv áthagyományozása

erős. A családon belüli szerepeknél pedig továbbra is erősen élnek a tradicionális női szerepek, a családi státusz, a szexualitás és a párválasztási szokások.

A második generáció attitűdje már nem egyezik a korábbi generációéval, az identitást képviselő mindhárom dimenzióban érzékelhető a változás. Ennek hátterében a munkaerőpiacra való kilépés és így a többségi társadalommal való gyakoribb érintkezés, az urbanizáció, iskolázottság növekedése, szekularizáció stb. állnak. A második generációs nőknél a külső karaktervonás dimenziójában az ékszerek továbbra is státusz szimbólumok, azonban már nem olyan mértékben, mint az idősebb generáció esetében. Ez az elem már nem olyan erős, inkább képlékeny, ami bármikor eltűnhet, mint identitásjelző elem. A tradicionális viselethez tartozó ruhadarabok, színvilág és motívumok szintén nem olyan fontosak ebben a generációban, inkább csak jelképes elemek, az idősebb generációkkal szembeni tisztelet miatt. A nyelvi dimenzióban azt láthattuk az interjúkból, hogy az idősebb generáció tagjaival szemben még cigány nyelven folyik a kommunikáció, azonban gyermekeikkel, munkatársaikkal, saját generációjából származó cigány nőkkel, a többségi társadalom színterein csak a magyar nyelvet használják. Így ez az elem képlékeny, ugyanis, ha az idősebb generáció elhalálozik és ez a generáció válik a közösség legidősebb generációjává, akkor már nem tud kivel cigány nyelven kommunikálni. A nyelv tovább örökítése nem olyan fontos eleme ennek a dimenzióknak, ebben a generációban. A családon belüli szerepeket tekintve továbbra is erős a szexualitás kérdése, a nők tisztaságának megőrzése, azonban a tradicionális női szerepekhez való viszony, családi státusz, párválasztás már gyenge.

A generációk közötti változás a legszembetűnőbbben a harmadik generáció esetében figyelhető meg, amikor már nemcsak „munkaerőpiaci”, „intézményes” kapcsolatok miatt gyakoribb a többségi társadalom tagjaival az érintkezés, hanem szorosabb baráti kapcsolatok, vegyes házasságok miatt is. Azaz esetükben az idősebb generációkhoz képest, a többségtől való elhatárolódás teljesen ellentétes képet fest, más irányba mozdul, és néhol az integrációval írható le. A harmadik generációban a viseletnél a szimbólumok és színvilág tudatos használata az integráció egyik jele.

Az interjúk elemzése során a következő főbb eredményeket kaptam kutatási kérdéseimre.

A cigány identitás milyen erősséggel van jelen a cigány nők három generációjának körében?

Melyek azok a legfontosabb etnikai identitást meghatározó dimenziók, amik mentén az egyes generációk identifikálják magukat?

A fiatalabb generáció felé haladva az etnikai identitás keretei generációnként megváltoztak és fokozatosan veszítenek sajátos formájukból – a modernizáció által generált asszimilációs minták eltérően hatottak az egyes generációkra. A nagymamák generációjában nyilvánvaló és erős oláh cigány identitást tapasztalhatunk. Mindhárom vizsgált dimenzióban erősen képviselik etnikai identitásukat.

A második generáció esetében a társadalmi, gazdasági változások hatására gyengültek az identitást meghatározó dimenziókhoz fűződő viszonyok, átmeneti állapotba kerültek, melyben mind a magyar, mind a cigány elemek fontossá váltak, csak különböző szituációkban. A nyelvi továbbra is fontos identitásdimenzió.

A harmadik generáció születésére – 1990-es évek eleje – a második generáció által már elkezdett, a csoport kohézió tovább gyengült. Bizonyos identitást meghatározó dimenziók – viselet, nyelv, szerepek – megtartó ereje teljesen megszűnt és helyükre a többségi társadalomból „érkező” pozitív azonosulási minták kerültek mérvadónak. A csoportelhagyás nem jellemzi ezt a generációt, ugyanis leginkább csak **más dimenzió(k)ra kerülnek át a hangsúlyok,** és az etnikai identitás továbbra is meghatározó marad. az interjúkból az derült ki, hogy ebben a generációban nem minden esetben érzelmi szakítás áll a háttérben, sokkal inkább külső strukturális tényezők. Az oláh cigány etnikai identitás még mindig fontos számukra, nem tartják mindenkor „jobbna” a magyar identitáselemeket, azonban mivel sokan nem a települések határain belül képzelik el az életüket, hanem a többségi társadalomban, ezért megjelent a lemondás – így fizetik meg ezt az árat, a beilleszkedés miatt próbálnak betagozódni. **Az unokák generációja lemond bizonyos identitás kategóriákról,** hogy boldogulni tudjon a többségi társadalomban – de nem azért, mert érzelmileg nem kötődnének a cigány identitáshoz.

Az egyes generációk milyen identitásstratégiát választanak a mindennapokban?

A nagymamák generációját, az asszimiláció és disszociatív identitásstratégia által kijelölt kereteken belül, a disszociatív modellel írhatjuk le leginkább – azaz etnikai identitás vállalása és a nemzeti identitás elutasítását jelenti. Ugyanakkor a disszociatív stratégiának is egy enyhébb változatával lehet őket leírni. Van egy képük arról, amilyennek lenniük kell, de már ők maguk sem olyanok. Nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy Ők a klasszikus cigány identitás külső belső jegyeinek hibátlan megjelenítői.

A nagymamák generációjának az etnikai hovatartozás nem választható, beleszületéssel alakul ki, éppen ezért erős etnikai tudatuk és képük van, mely beépült az identitáskonstrukciójukba. Életkorukból, szerepeikből adódóan ez azonban csak a falu határain belülre korlátozódik.

A második generáció esetében a társadalmi, gazdasági változások hatására **gyengültek az identitást meghatározó dimenziókhoz fűződő viszonyok, átmeneti állapotba kerültek**, melyben mind a magyar, mind a cigány elemek fontossá váltak, csak különböző szituációkban. A nyelvi továbbra is fontos identitásdimenzió. Az érzelmi motívumok mellett megjelennek a racionális, funkcionális motívumok is, egyfajta **félutas integrációról beszélhetünk esetükben** (Csoba-Sipos 2019).

Interjúkból kapott tapasztalatok alapján a harmadik generációs cigány lányok a társadalmi beilleszkedés, illetve az asszimiláció során különböző mértékben őrizték meg hagyományaikat. **A harmadik generációs lányok a teljesen átjárhatóvá tették csoporthatárokat**, az oktatási intézményekbe és a munkaerő-piacra való becsatlakozásuk révén. A csoporthatár már csak hipotetikusán van jelen. Oláh cigány identitásukat nem lehet csak önmagában vizsgálni, magyar identitásukkal együtt kell, mivel etnikai identitásuk – a csoporthatárok átlépése miatt – teljesen beágyazott lett a nemzeti identitásukba.

Ugyanakkor ahhoz, hogy a harmadik generációs cigány lányok cigánynak érezhessék magukat és megőrizhessék etnikai kötődésüket, a **kettős identitás kauzális modelljének újrafelfedezett identitását alkalmazzák** (Bindorffer 2001). A harmadik generációs lányok olyan etnikai identitásmintákat alkalmaznak, amik elfogadhatók a többségi társadalom tagjai számára, ennek érdekében pedig **újrakonstruálnak bizonyos etnikai identitást reprezentáló dimenziókat**, fogyaszthatóbbá teszik és magyar elemekkel társítják a cigány elemeket.

Van-e olyan dimenzió, ami a többségi társadalomba történő sikeres integráció érdekében előtérbe kerül a harmadik generáció életében?

A kutatás legfontosabb tapasztalatait tekintve elmondható, hogy az interjúkból kapott eredmények rávilágítanak arra, hogy a kulturális dimenzió révén az identitás megtartása és kollektív újjáépítése sikeres útja lehet a társadalmi integrációnak. A kulturális jelképek annak ellenére, hogy rendkívül rugalmasak, mégis segítenek az etnikai identitás stabilitásában. Ez kifejezetten igaz, ha az egyének maguk választhatják meg, hogy szeretnének az etnikai csoporttal azonosulni vagy nem.

Láthattuk, hogy a harmadik generációs lányok leginkább a kultúra mentén identifikálják magukat oláh cigánynak. A többségi társadalomtól eltérő, cigányságra jellemző kulturális érték és normarendszer beilleszthető énképükbe és identitásukba, összeegyeztethető számukra a nemzeti identitás elemivel. Esetükben ebben a dimenzióban az asszimilációnak egyelőre nincsen jele. A kisebbségi kultúrára jellemző elemek nem csak az „ünnepi dimenzióban” élnek tovább, hanem kifejezésre kerülnek a mindennapokban is. Nyelvhasználati szokásaikat tekintve, jóllehet erős asszimilációs tendenciának lehetünk szemtanúi, egyfajta kódváltást

figyelhetünk meg. Azaz reflexnyelvük a magyar lett. Az unokák generációjába a nyelvi asszimiláció szinte majdnem befejeződött és megtörtént a teljes nyelvcsere. Ugyanakkor Gordonra hivatkozva (1966) még mindig nem tekinthető teljesen befejezettnek, mivel a vallási liturgiák alatt továbbra is előtérbe kerül a cigány nyelv fontossága.

Önmeghatározásukkal kapcsolatban egyik generáció sem bizonytalan. A cigány kultúrát nem csak a magyar kultúra részeként képzelik el, önálló létjogosultsággal bír.

A cigány lét tekintetében, mind a három generáció „igazi cigányként” tekint önmagára.

Első generáció leginkább a többségi társadalomtól való elhatárolódás mentén azonosítja magát, melyet olyan vonások mentén hangsúlyoz, mint a viselet, nyelvhasználat és családon belüli szerepek. A második és harmadik generáció esetében ugyanakkor már nem annyira a többségi társadalomtól való határmegvonás, elhatárolódás az, ami dominál. Sokkal inkább egy olyan elképzelés, hogy jóllehet a cigányságot bizonyos szokások, minták mentén le lehet írni, mégis a magyar társadalom integráns részeit képezik.

A kutatásból láthatjuk, hogy az integráció ezeknek a zárt oláh cigány közösségeknek az életében is megjelent már, bizonyos tradíciókat megőriztek másokat feladtak eredeti kultúrájukból – azonban etnikai identitásuk nem kérdőjeleződött meg magukban.

Csepeli terminológiája szerint, a kettős identitás minden kisebbségnél jelen van, esetünkben is igazolódni látszott. Az interjúalanyok a kisebbségi identitás mellett elfogadják a nemzeti identitáshoz kapcsolódó, szimbólumokat, szokásokat, elemeket. Láthattuk, hogy generációnként az etnikai és nemzeti identitás hangsúlyai eltérnek, nem egyformán zajlanak le az asszimilációs-integrációs folyamatok, ugyanis teljesen más hatások érik, érték a generációkat, A külső, strukturális tényezők nagyban befolyásolták, befolyásolják a cigányok identitásdimenzióit és szerepeinek változását a három generáción belül. A különböző évtizedeket jellemző gazdasági, politikai, társadalmi folyamatok más-más esélyeket, szocializációs mintákat adtak és stratégiákat kínáltak az akkor élő cigány nőknek. Volt, hogy felerősítették a cigány hagyományokat, volt, hogy éppen háttérbe szorították azokat.

A rendszerváltás által teremtett bizonytalan helyzet és a modernizáció által hozott válaszlehetőségek sokasága a cigány nők eddigi stabilnak tűnő társadalmi és kulturális környezetét merőben megrengette és átalakulásra sarkallta. Új adaptációs minták elsajátítása vált szükségessé, újra kell értelmezniük a cigány nőknek az etnikai identitásukat, kultúrához, hagyományokhoz való viszonyukat, mivel a korábbi minták a megváltozott körülmények között már nem voltak alkalmazhatóak.

Jóllehet öltözködésükben, nyelvi szokásaikban, családi kapcsolataikban, női szerepeikben alacsonyabb intenzitással reprezentálják ma már etnikai identitásukat, sőt néha úgy tűnik, mintha a megkülönböztető jegyeket felváltanák a hasonlóság jegyei, azonban továbbra is jelen

van mindennapi életükben, sok esetben pedig érzelmi kötődéssel is társulva.

Kutatás fontos eredménye, hogy mind az első generációs cigány nőknél, mind a harmadik generációs cigány lányoknál azt láttuk, hogy nemzetiségi és etnikai identitásukat szabadon választhatják meg. Igaz a disszociatív stratégia egy enyhébb változatával írhatók le az első generációs nők, mivel a társadalom által kínált eszközökkel, helyzetekhez sok esetben alkalmazkodnak – a tradicionális ruhák kényelmi és beszerezhetőségi szempontokból való lecserélése – azonban „nem szerves részei” magának a magyar társadalomnak.

A cigány kultúra megőrzése és annak kifejezésre juttatása – minden generáció esetében – a cigánysághoz, cigány identitáshoz való erőskötődést és tartozást mutatja.

Továbbá fontos eredménye a kutatásnak, hogy megmutatja a harmadik generációs cigány lányok társadalmi integráltságát – az identitásuk megválasztásában egy reális alternatívát jelent a tudatos minták viselése és a kulturális dimenzió hangsúlyozásának fenntartása.

A kutatás eredményeiből láthattuk, hogy három generáció alatt a leghagyományosabb közösségekben is olyan változások következhetnek be, amelyek kedvező esetben elősegíthetik a kisebbségi társadalom tagjainak integrációját. A vizsgálatból érzékelhető, hogy az identitás megőrzése a cigány kisebbség esetében számos belső és külső feszültséggel jár együtt, különösen akkor, ha a kisebbségi társadalom tradicionális identitáselemeivel – viselet, nyelv, szerepek – szemben a többségi társadalom tagjai erős előítéleteket táplálnak. Ezt tapasztaltuk az oláh cigány közösségekben is, ahol a harmadik generáció tagjai – a konfliktusok és a kirekesztés elkerülése végett – a többségi társadalom számára kevésbé azonosítható identitásdimenziókat – kultúra, vallás – jelöltek meg önmaguk meghatározásakor.

Egy etnikai csoport azonban csak akkor maradhat fenn, ha világosan kimondja és képviseli saját értékeit, identitáselemeit, ugyanis, ha nem tudják, vagy nem merik többé megnevezni értékeit, ha tétováznak az önazonosításra szolgáló identitásdimenziók képviselőit, vagy ha maguk sem tudják már azokat azonosítani, akkor már csak idő kérdése mikor fognak búcsút venni „etnikai identitásuktól” és az integráció helyett asszimilálódnak.

A jövőben érdekes lenne a minta nagyságát bővíteni és megvizsgálni, hogy vajon vannak-e különbségek az identitás stratégiák tekintetében a különböző cigány csoportok között – beás, romungró cigányok. Továbbá be lehetne vonni olyan harmadik – illetve negyedik – generációs cigány lányokat is a mintába, akik életében nincsenek jelen a Roma Szakkollégiumok és megnézni, hogy esetükben milyen identitás stratégiák dominálnak.

Nyilvántartási szám: DEENK/215/2022.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Maszlag Fanni
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10067363

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

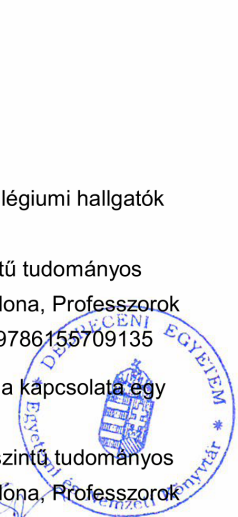
1. **Maszlag, F.**, Ladancsik, T., Csoba, J.: A kapcsolathálózat fejlődése és annak jelentősége a lokális gazdaságfejlesztési programban.
In: Co-creation a közszolgáltatások modernizációjában : Lokális szolgáltatásfejlesztési kísérletek a közös alkotás módszerével. Szerk.: Csoba Judit, Sipos Flórián, Debreceni Egyetem, Debrecen, 220-235, 2021. ISBN: 9789633189559

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

2. Ladancsik, T., **Maszlag, F.**: At the border and beyond: Identification strategies of minorities.
Belvedere Meridionale. 31 (4), 84-100, 2019. ISSN: 1419-0222.
DOI: <http://dx.doi.org/10.14232/belv.2019.4.8>
3. Csoba, J., **Maszlag, F.**: Preserving traditions and modernization: Identity patterns of three generations of Romani women.
Belvedere Meridionale. 31 (4), 143-162, 2019. ISSN: 1419-0222.
DOI: <http://dx.doi.org/10.14232/belv.2019.4.11>

Magyar nyelvű konferencia közlemények (3)

4. **Maszlag, F.**: Innovatív identitáselemek megjelenése Keresztény Roma Szakkollégiumi hallgatók körében.
In: XXI. PEME-PhD (Online) Konferencia : Tizennyolc éve az európai szintű tudományos megújulás és a fiatal kutatók szolgálatában. Szerk.: Koncz István, Szova Ilona, Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület, Budapest, 140-150, 2021. ISBN: 9786155709135
5. **Maszlag, F.**: Újra felfedezett identitás: a hagyományok újra élése és a pandémia kapcsolata egy roma közösség nő tagjai körében.
In: PEME XX. (E/2.) PhD - On-line Konferencia, Tizenhét éve az európai szintű tudományos megújulás és a fiatal kutatók szolgálatában. Szerk.: Koncz István, Szova Ilona, Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület, Budapest, 147-160, 2020. ISBN: 9786155709111

6. **Maszlag, F.**, Virág, Á.: Munkaerő-piaci hátrányok roma nők körében.
In: PEME XIII. PhD : Konferenciakötet. Szerk.: Koncz István, Szova Ilona, Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület, Budapest, 65-75, 2016. ISBN: 9786155709005

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

7. **Maszlag, F.**: "Együttélés a múltban és jelenben": Cigány lányok önképe a kettős identitás tükrében.
In: BLA Doktori Ösztöndíjprogram : Tanulmánykötet 2020/2021. Szerk.: Dezső Tamás, Pócza István, Batthyány Lajos Alapítvány : BLA Tudástár, Budapest, 666-687, 2022. ISBN: 9789638621795

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (3)

8. Ladancsik, T., **Maszlag, F.**: Vagyok, aki vagyok: Kisebbségi csoportok identifikációja.
Acta med. sociol. 11 (31), 102-120, 2020. ISSN: 2062-0284.
9. Béres, Z., Ladancsik, T., **Maszlag, F.**, Zámbó, G.: Változások a családban.
Metszetek. 8 (4), 147-151, 2019. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2019/4/11>
10. **Maszlag, F.**: Debreceni Zsibvásár.
Metszetek. 6 Klsz., 22-28, 2017. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2017/2/1>

Egyéb folyóiratközlemények (1)

11. **Maszlag, F.**: MaHolnap: Társadalmi felzárkózási szemle.
Metszetek. 8 (2), 135-137, 2019. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2019/2/8>

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

12. **Maszlag, F.**: Új foglalkoztatási formák Európában: Összefoglaló a 125. éves Magyar Közgazdasági Társaság Munkaügyi Szakosztálya és a Nemzetközi Gazdasági Szakosztály üléséről.
Munkaügyi szle. 6, 1-5, 2019. EISSN: 2064-3748.

Magyar nyelvű absztrakt kiadványok (1)

13. **Maszlak, F., Virág, Á.:** Felsőoktatásban tanuló keresztény roma értelmiségiek = Christian Roma/Gypsy intellectuals studying in higher education.
In: Fiatal kutatók és doktoranduszok VIII. Nemzetközi Teológus-Konferenciája :
Rezümékötet. Szerk.: Kiss Gábor, Vértesi Lázár, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola, Pécs,
60-62, 2018. ISBN: 9786155579196

Idegen nyelvű absztrakt kiadványok (1)

14. **Maszlak, F.:** Tradition or Integration?: Changing Identity Patterns in Three Generation of Roma Women in Hungary.
In: 14th ESA Conference : Europe and Beyond: Boundaries, Barriers and Belonging,
European Sociological Association, Manchester, 722, 2019. ISBN: 9782956908708

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2022.04.22.

